

Μνήμων

Τόμ. 27 (2005)

ΤΟ ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΒΕΝΕΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΘΗΣΑΥΡΙΣΜΑΤΑ

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.822](https://doi.org/10.12681/mnimon.822)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ Τ. Ε. (2005). ΤΟ ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΒΕΝΕΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΘΗΣΑΥΡΙΣΜΑΤΑ. *Μνήμων*, 27, 279-283.

<https://doi.org/10.12681/mnimon.822>

Βιβλιοκριτικά άρθρα

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

ΤΟ ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΒΕΝΕΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ *ΘΗΣΑΥΡΙΣΜΑΤΑ*

Ένα μέρος μόνο από το έργο του Ινστιτούτου αποτυπώνεται στο εκδοτικό του πρόγραμμα, που περιέλαβε σημαντικά βιβλία και σχεδιάστηκε για να καλύψει ειδικές και κάποτε επείγουσες ανάγκες για τεκμηριωτικά και απογραφικά έργα των καλλιτεχνικών, αρχαιικών και βιβλιακών θησαυρών της Ελληνικής Κοινοότητας Βενετίας, που κληρονόμησε με την ίδρυσή του το Ινστιτούτο. Δημοσιεύτηκαν βιβλία των διευθυντών του Ινστιτούτου αλλά και φιλοξενούμενων ερευνητών ενώ κατά την τελευταία δεκαετία δημοσιεύτηκαν και βιβλία υποτρόφων ερευνητών. Όλα αυτά όσο το επέτρεπαν οι αντοχές του προϋπολογισμού και το καλούσαν οι προσφορές έργων και συγγραφέων οι οποίοι συνεργάστηκαν με το Ινστιτούτο και τους διευθυντές του, που αναλάμβαναν πάντοτε το έργο της επιστημονικής επιμέλειας, κάποτε και των τυπογραφικών διορθώσεων των εκδόσεων. Γι' αυτό και στις εκδοτικές σειρές του Ινστιτούτου είναι φανερή η σφραγίδα των τεσσάρων διευθυντών του και στην επιλογή των έργων καθώς και στην επιστημονική επιμέλεια αλλά και στην αισθητική τους.

Αυτό που θεωρώ ότι χαρακτηρίζει το εκδοτικό πρόγραμμα είναι η διατήρηση κάποιων αρχών και κριτηρίων που το διαπερνούν και μια κεφαλοποίηση των καλών στοιχείων που καθένας από τους διευθυντές αναγνώρισε στα εκδοτικά κατορθώματά του προκατόχου του, με αποτέλεσμα από την πρώτη έκδοση (1962) ως την τελευταία (2005) να βρίσκουμε κοινά χαρακτηριστικά και επιδόσεις που αγγίζουν ή ξεπερνούν τις αντίστοιχες των ελληνικών παρόμοιων εκδοτικών προγραμμάτων των ομόλογων ιδρυμάτων.

Ας θυμηθούμε ότι το πρώτο βιβλίο του Ινστιτούτου, ο κατάλογος των βυζαντινών και μεταβυζαντινών εικόνων της Ελληνικής Αδελφότητας (που κλη-

Δημοσιεύτηκε στην εφημ. *Η Αυγή*, «Ενθέματα», 25 Σεπτεμβρίου 2005, ως μέρος αφιερώματος για τα πενήντάχρονα (1955-2005) του Ελληνικού Ινστιτούτου. Τα άλλα κείμενα ήταν της Διευθύντριας του Ινστιτούτου καθηγήτριας Χρύσας Μαλτέζου και του ιστορικού Σπύρου Ι. Ασδραχά.

ρονόμησε το Ελληνικό Ινστιτούτο και με αυτές κυρίως οργάνωσε το θαυμαστό Μουσείο του) είναι έργο του Μανόλη Χατζηδάκη σε γαλλική γλώσσα και τυπώθηκε στη Βενετία με την επιμέλεια της διευθύντριας Σοφίας Αντωνιάδη: η λειτουργικότητα και η καλαισθησία του βιβλίου ξεφρνιάζουν και τον σημερινό αναγνώστη και κερδίζουν τον τίτλο μιας ευτυχισμένης απαρχής για το εκδοτικό πρόγραμμα του Ινστιτούτου και έτσι μπορώ να καταλάβω τον ενθουσιασμό της Σοφίας Αντωνιάδη, που έστειλε από τη Βενετία το πρώτο αντίτυπο

με χειρόγραφη αφιέρωση στον ίδιο τον δημιουργό του βιβλίου, τον Μανόλη Χατζηδάκη.

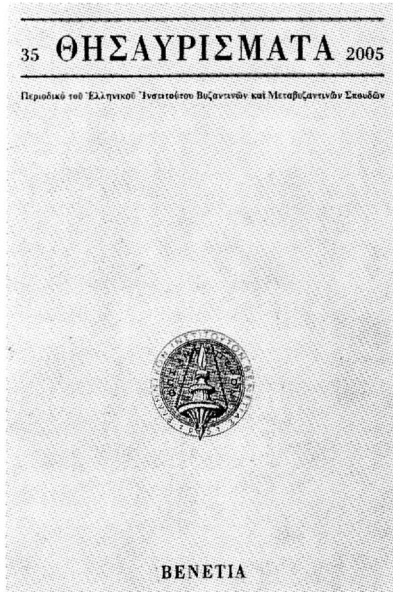
Οι υψηλές επιδόσεις των εκδόσεων επιβεβαιώθηκαν και από το δεύτερο βιβλίο της σειράς «Βιβλιοθήκη» του Ινστιτούτου, έργο του Ανδρέα Ξυγγόπουλου με την έκδοση των μικρογραφιών του χειρογράφου του Ινστιτούτου με το Μυθιστόρημα του Μεγάλου Αλεξάνδρου: η εκτύπωση του κειμένου έγινε στην Αθήνα το 1966 και οι εικόνες τυπώθηκαν στη Βενετία.

Θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι τα βιβλία αυτά αποτέλεσαν πρότυπο στην άνθιση την εκδοτική, που εγκαινιάστηκε στον τόπο μας από τις εκδόσεις της Εθνικής Τράπεζας, με διευθυντή έκδοσης τον Στέλιο Α. Παπαδό-

πουλο, από το τέλος της δεκαετίας του 1960 αλλά και τους ελληνικούς εκδοτικούς οίκους στη συνέχεια.

Δεν θα επιμείνω στην απαρίθμηση των εκδοτικών κατορθωμάτων του Ινστιτούτου που συνεχίστηκαν και με το τρίτο βιβλίο της σειράς, το 1968, με περιεχόμενο μικρού εικαστικού ενδιαφέροντος, όπως είναι τα πατριαρχικά γράμματα προς τους μητροπολίτες Φιλαδελφείας (= Βενετίας) και την Ελληνική Κοινότητα, που δημοσίευσε ο δεύτερος διευθυντής Μανούσος Μανούσακας, έργο στην αιχμή των επιδόσεων της παλαιογραφίας και της εκδοτικής και σημαντικό δημιούργημα της ελληνικής τυπογραφικής τέχνης της εποχής (Αδελφοί Μυρτίδη) με την επιμέλεια του συγγραφέα του και κυβερτούρα του Κώστα Γραμματόπουλου.

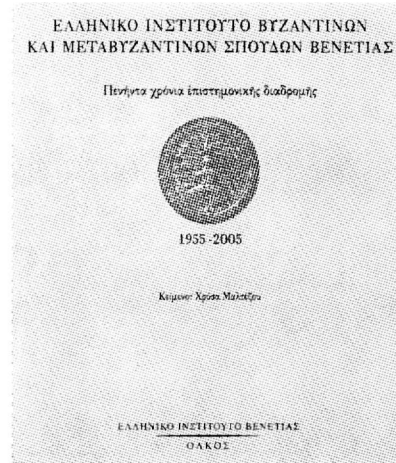
Ο αναγνώστης μπορεί να παρακολουθήσει τη συνέχεια της εκδοτικής παραγωγής από την παρουσίασή της στο εόρτιο δημοσίευμα που επιμελήθηκε η διευθύντρια Χρύσα Μαλτέζου: *Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυ-*

ζαντινών Σπουδών Βενετίας. Πενήντα χρόνια επιστημονικής διαδρομής 1955-2005, αντάξιο της εκδοτικής παράδοσης του Ινστιτούτου με λιτό κείμενο για τη διαδρομή και τις επιδόσεις του, με αναφορές στους ανθρώπους του και καταγραφές του έργου του, που συνοδεύονται από πλούσια και λειτουργική εικονογράφηση, που συμπληρώνει με τον αποτελεσματικό εικαστικό τρόπο την τεκμηρίωση της πενήντάχρονης πορείας.

Λίγα στατιστικά στοιχεία είναι απαραίτητα για να κατανοηθούν και κάποιες επισημάνσεις που θα ακολουθήσουν. Στη σημαντικότερη σειρά του Ινστιτούτου τη «Βιβλιοθήκη» έχουν εκδοθεί 23 έργα. Οκτώ από αυτά είναι επιστημονικοί αναλυτικοί κατάλογοι και ευρετήρια καλλιτεχνικών συλλογών (εικόνες, χαρακτηριστικά και μικρογραφίες χειρογράφων) και αρχειακών ενοτήτων (πατριαρχικά γράμματα, ληξιαρχικά βιβλία). Επτά είναι μονογραφίες για θέματα που καλύπτουν ζητήματα ιστορίας, ιστορίας της τέχνης, ιστορίας του βιβλίου και βιογραφίες σημαντικών προσωπικοτήτων. Τα υπόλοιπα επτά είναι σύμμικτοι τόμοι των οποίων τη συγγραφή προκάλεσε το Ινστιτούτο ή πρακτικά διεθνών συνεδρίων που οργάνωσε.

Στη σειρά δεν περιλαμβάνεται καμμιά μελέτη υπότροφου ερευνητή από τις 39 που υποστηρίχθηκαν ως διδακτορικές διατριβές στα ελληνικά πανεπιστήμια. Είναι μια αρχή που κυριαρχούσε στα χρόνια της ίδρυσης του Ινστιτούτου και μπορεί να το προφύλαξε από τις αναπόφευκτες διχογνωμίες, όταν πρόκειται για τα έργα νέων επιστημόνων, έστω και αν το ερευνητικό τους μέρος πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Ινστιτούτου αλλά το συγγραφικό τους εγκρίθηκε από άλλο φορέα. Το θέμα αυτό είναι αλληλένδετο με μια ακόμη ασυνέχεια της εκπαιδευτικής και ερευνητικής πολιτικής: το Ελληνικό Ινστιτούτο νομικά βρίσκεται εκτός του συστήματος των μεταπτυχιακών σπουδών ενώ η «χαλαρή» ερευνητική πολιτική ποτέ δεν συντόνισε τα λίγα ερευνητικά κέντρα και ινστιτούτα εντός της χώρας και το μοναδικό εκτός αυτής Ελληνικό Ινστιτούτο. Όποιες προσπάθειες συνεργασίας και συντονισμού έγιναν και γίνονται οφείλονται στις προσπάθειες των διευθυντών του Ινστιτούτου αλλά και της μεγάλης σειράς των υποτρόφων ερευνητών και των φιλοξενούμενων που, άλλοι λιγότερο άλλοι περισσότερο, διατηρούν σχέσεις και αμοιβαία στοργή προς το Ινστιτούτο. Ως προς το θέμα των μελετών που πήραν τη μορφή διατριβών νομίζω ότι ένα μετά το άλλο τα ερευνητικά κέντρα και ινστιτούτα εγκαταλείπουν την αρχή

του αποκλεισμού τους από τις εκδοτικές τους σειρές, όταν αυτές πληρούν τις προδιαγραφές της θεματικής συνάφειας και της επιστημονικής διάκρισης.

Ο τρίτος διευθυντής του Ινστιτούτου Νίκος Παναγιωτάκης εγκαίνιασε το 1994 την εκδοτική σειρά «Ελληνολατινική Ανατολή» σε συνεργασία με τη Βικελαία Βιβλιοθήκη του Ηρακλείου, που περιέλαβε ως το 2000 επτά βιβλία με εκδόσεις πηγών, ειδικές μελέτες και ένα κατάλογο αρχαιακής συλλογής ενώ η σημερινή διευθύντρια Χρύσα Μαλτέζου ίδρυσε το 1999 τη σειρά «Πηγές Graecolatinitas nostrae», που φαίνεται να απέκτησε ετήσιο βηματισμό, αφού μας χαρίζει την έκδοση μιας πηγής ιστορικής ή φιλολογικής κάθε χρόνο (6 τόμοι: 1999-2004) δημοσιεύοντας την κοπιώδη εργασία διευθυντών, υποτρόφων και φιλοξενούμενων ερευνητών του Ινστιτούτου.

Δεν θα αναφερθώ στις «άλλες εκδόσεις» που κυκλοφόρησαν και παλαιότερα με πληροφορικά και οδηγητικά κείμενα και εικόνες για το Ινστιτούτο και το μουσείο του και από το 1998 πυκνότερα, με κομψές και κάποτε χαριτωμένες επετειακές εκδόσεις, ούτε στις κομψές και πάντως περισσότερο «διαβαστέρες» από παλαιότερες εκθέσεις πεπραγμένων, που κυκλοφορούν κάθε χρόνο από το 1999, ούτε στη δεκάδα των εκδόσεων που προέκυψαν από τις συνεργασίες με άλλα επιστημονικά ιδρύματα κατά την περίοδο 1999-2004 και κατέγραψαν την προσπάθεια του Ινστιτούτου να μετέχει σε δίκτυα συνεργασιών και ανταλλαγής απόψεων ή προβολής του Ινστιτούτου και του έργου του.

Οι ίδιοι σκοποί αλλά με αυστηρότερο επιστημονικό τρόπο υπηρετούνται από την οργάνωση των ημερίδων, διημερίδων και διεθνών συμποσιών που οργανώθηκαν στη Βενετία και στην Ελλάδα (εκδόθηκαν τα πρακτικά εννέα συναντήσεων: 2000-2003) που έρχονται να προστεθούν στα πρακτικά άλλων συνεδρίων και συμποσιών που έγιναν παλαιότερα και τα πρακτικά τους έχουν εκδοθεί, όπως σημειώσαμε, σε άλλες εκδοτικές σειρές του Ινστιτούτου. Για την ένταση στους ρυθμούς οργάνωσης των διεθνών συναντήσεων στο Ινστιτούτο και την έκδοση των πρακτικών τους θα ήθελα να παρατηρήσω ότι υπηρετούν πέραν της αναγκαιότητας του επιστημονικού διαλόγου και «παιδαγωγικούς» σκοπούς για τους υποτρόφους ερευνητές, που αναζητούν τους δικούς της δρόμους στη θεωρία και την επιστημονική πράξη: μπορούν να έρχονται σε επαφή με καταξιωμένους ερευνητές, που παρουσιάζουν στις συναντήσεις πτυχές των ερευνητών τους.

Ο χρήστης και ο αναγνώστης όλου αυτού του εκδοτικού έργου δεν θα βρει, όπως σημειώσαμε, πάντοτε στοιχεία ενότητας και συνάφειας στους τίτλους που το απαρτίζουν για πέντε δεκαετίες. Αν η τεκμηρίωση και η καταγραφή έχουν τον πρώτο λόγο, δεν λείπουν και οι πρωτότυπες μονογραφίες και οι ποικίλες συλλογικές προσεγγίσεις. Αν λείπει, περισσότερο στα παλαιότερα χρόνια και λιγότερο στα νεότερα, η παρουσία των υποτρόφων ερευνητών, ο αναγνώστης μπορεί να τους αναζητήσει στους 35 τόμους του περιοδικού *Θησαυρίσματα* που

εκδίδονται με σπάνια τήρηση της ετήσιας περιοδικότητας από το 1962, αφού αφαιρέσουμε την επταετή περίοδο (1983-1989) αναστολής της έκδοσής του κατά τη δυστυχέστερη περίοδο σε όλη τη διαδρομή του Ινστιτούτου. Η καλαισθησία του περιοδικού εξασφαλίστηκε με την επιμέλεια και κάποτε και τις τυπογραφικές διορθώσεις των διευθυντών του και την εργασία σπουδαίων τυπογράφων από τον Β. Καργαδούρη (μεταλλογραφήματα Κ. Χαλικιόπουλου), τους αδελφούς Μυρτίδη ως τον Χρίστο Μανουσαρίδη.

Στους 35 τόμους των *Θησαυρισμάτων* με τις περισσότερες από 13.000 σελίδες και τους πάνω από 700 πίνακες, δημοσιεύτηκαν περισσότερες από 450 μελέτες από τις οποίες κάτι παραπάνω από 150 οφείλονται στους 70 υπότροφους ερευνητές του Ινστιτούτου: δημοσιεύτηκαν όχι μόνο στα 2-3 χρόνια της υποτροφίας τους αλλά και μεταγενέστερα. Τα κείμενα αυτά πέραν της συμβολής τους σε ποικίλα επιστημονικά ζητούμενα, με την υπομνηματισμένη δημοσίευση αρχειακών τεκμηρίων και τη σύνδεσή τους με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, ελληνική και ξένη, μαρτυρούν και τα βήματα καθενός προς την επιστημονική κατάρτιση, με τη συμβολή σ' αυτήν του διευθυντή και του διαλόγου με τους συνυποτρόφους, τους φιλοξενούμενους ερευνητές και τους ξένους συναδέλφους. Μια πολύτιμη μαθητεία που αποδίδει τους καρπούς της κάτω από τη δοκιμασία της έρευνας αλλά και της επιλογής θέματος και της σύνταξης της μελέτης, τις διορθώσεις, τις εξακριβώσεις, τα λάθη και την αυτοκριτική.

Από τις άλλες 300 και περισσότερες μελέτες, που δημοσιεύτηκαν από φιλοξενούμενους ερευνητές, οι 110 ανήκουν σε ξένους ερευνητές που μελέτησαν ελληνικά και διεθνή θέματα και κατέθεσαν τις μελέτες τους στο περιοδικό του Ινστιτούτου το οποίο κατέστησε υψηλό κύρος στο ελληνικό και το διεθνές κοινό και οι τόμοι του μαρτυρούν τον τόνο και την εξέλιξη των βενετολογικών σπουδών γενικά, με την ευεργετική συμβολή τους στην εξέλιξη των επιστημονικών κλάδων, που εξετάζουν λιγότερο το βυζαντινό και περισσότερο το νεοελληνικό παρελθόν. Αν ισχύει η παρατήρηση ότι στους τόμους των *Θησαυρισμάτων* αποτυπώνονται οι πορείες πολλών ανθρώπων από την ιστοριοδιφία και την τεκμηρίωση προς τη μελέτη φαινομένων με την αναζήτηση θεωρητικών πλαισίων και συνθετικότερων προσεγγίσεων, τότε το περιοδικό προσέφερε στις ελληνικές σπουδές πλαίσιο μαθητείας και βήμα για την καλλιέργειά τους.